

Helsingin ammattikorkeakoulu, STADIA
Esittävä taide
Teatteri-ilmaisun ohjaaja/aikuiskoulutus
Outi Sädekallio
outi.sadekallio@edu.stadia.fi

Projektityön raportti
17.12.2002

Ohjaavat opettajat:
Riku Saastamoinen
Mervi Varja

LEIKISTÄ DRAAMAAN

**Leikin ja draaman tutkimusprojekti päiväkotikorallissa
syksy 2001 - kevät 2002**

RAPORTIN SISÄLLYS:

1. Projektin tavoitteet ja esittely.....	3
2. Projektin kulku.....	4
3. Projektin kuvaus ja arviointi.....	5
1) Leikkien seuranta	5
Leikin olemuksesta - Mitä leikki on?.....	5
Leikin merkityksestä.....	6
Roolileikki leikin muotona.....	7
Roolileikin ja teatterin yhteydestä.....	8
Roolileikin draamallisista elementeistä ja dramaturgiasta.....	8
2) Draamatuokioiden suunnittelu ja toteutus.....	9
Miten sadutus sai alkunsa?.....	12
Saduista draamaksi.....	12
3) Oman toiminnan reflektointi.....	13
4. Projektin leimallinen piirre.....	14
5. Odottamattomat asiat.....	14
6. Projekti osana ammatillista kasvua.....	15
Kirjallisuusluettelo.....	16

1. PROJEKTIN TAVOITTEET JA ESITTELY

Tavoitteenani oli:

1. tutkia 4 - 6 -vuotiaiden lasten vapaata roolileikkiä ja etsiä leikistä draamallisia elementtejä ja hahmottaa leikin dramaturgiaa,
2. suunnitella ja toteuttaa draamatuokioita lapsille, joissa saattaisin "lasten leikkiä draamaksi" (tavoitteena tehdä lasten näköistä teatteria),
3. reflektoida itseäni teatteri-ilmaisun ohjaajana ja opettajana lapsiryhmässä
- Mitä opetan? Miksi? Miten? Mitkä ovat kohderyhmän/työyhteisön vaatimukset?

Toimintamuodot, joilla pyrin tavoitteisiin:

1. Leikkien seuranta, havainnointi, dokumentointi (videointi, havaintomuistiinpanot)
2. Draamatuokioiden suunnittelu ja toteutus lapsille, lasten omien esitysten valmistelu ja esittäminen
3. Työpäiväkirjan pitäminen, oman työskentelyn dokumentointi (videointi), työparien haastattelut, ohjaavien opettajien seuranta, palaute

Projektin toteuttamispaikka ja -aika:

Projekti kuului osana STADIAN "Virtaa!" lastenteatterihankkeeseen. Projekti tapahtui syyskuun 2001 - toukokuun 2002 välisenä aikana.

Toteutin projektin päiväkotia Korallissa, joka oli silloinen työpaikkani. Päiväkotia on Mannerheimin lastensuojeluliiton yksityinen päiväkotia ja sijaitsee Helsingissä Kallion kaupunginosassa (Suonionkatu 2). Päiväkotia on pieni; lapsia yhteensä n. 20, jotka ovat 1 - 7 -vuotiaita. Henkilökuntaan kuuluu 3 kasvatushenkilöä, siivooja ja keittäjä.

Projektin ohjaavat opettajat:

Projektiä ohjasivat opettajat Riku Saastamoinen sekä Mervi Varja.

Projektin lähtökohdat:

Projekti sai alkunsa omasta kiinnostuksestani ohjata lasten taidekasvatusta ja teatteri-ilmaisua. Halusin tutkia minkälaiset tavat itselläni olisi ohjata lapsia, miten voisin kehittää omia taitojani ja miten lapsia ylipäättään olisi parasta ohjata.

Halusin edetä ohjaamisessa ns. lasten ehdoilla. Pääpaino olisi lasten mielipiteillä, omilla ajatuksilla ja kiinnostuksen kohteilla. Halusin välttää "aikuisjohtoista" opetustapaa, jossa aikuinen suunnittelee ja "syöttää" valmiita opetuskokonaisuuksia lapsille. Tärkeintä oli siis lapsen maailman hahmottaminen, aktiivinen läsnäolo ja yhdessä suunnittelemine ja oppimine. Tavoitteena oli myös löytää työskentelyssä leikkimielie ja ilo. Teatteri-ilmaisu ei saisi olla lapsille raskasta ja velvoittavaa, vaan sen tulisi perustua vapaaehtoisuuteen ja lasten omaan motivaatioon.

Toinen projektini lähtökohta oli leikki ja sen tutkimine. Olen aina ollut kiinnostunut erilaisista leikeistä ja peleistä. Ajattelen, että leikkimine on ihmisen peruskäyttäytymismuoto. Ihailen lasten tapaa elää leikkien; heillä on valtava mielikuvitus- ja energiakapasiteetti käytössään. Leikki osoittaa suurta luovuutta ja mielikuvitusta. Lapsista ja heidän taidoistaan leikkiä ja iloita elämästä voisikin moni aikuine ottaa mallia!

Monet leikintutkijat ovat todenneet, että nyky-yhteiskunnassa lasten leikkien arvostus on koko ajan vähenevässä (Marjatta Kalliala, 1999). Leikkiajasta kilpailevat monet harrastukset, lapsille suunnatut aktiviteetit ja opetus. Leikki nähdään liian usein "vain " leikkinä, tuottamattomana ja hyödyttömänä ajan kuluttamisena.

Halusin projektissani korostaa ja tuoda vanhempien ja kasvatustyöntekijöiden tietoisuuteen leikin merkityksellisyyttä lasten kehityksessä. Leikkiminen on parasta mitä lapsi voi tehdä! Projektissani halusin tutkia leikin ja teatterin yhtäläisyyksiä. Olisiko lasten leikeillä, jotain annettavaa mm. teatterille tai teatteri-ilmaisun opettamiselle. Valitsin tutkimuksen kohteeksi 4 - 6 -vuotiaiden lasten vapaat roolileikit, joita pyrin havainnoimaan mahdollisimman tarkasti. Halusin tietää mitä lapset leikkivät ja miten? Millaisia draamallisia elementtejä leikeissä olisi? Millaisia olisivat leikkien dramaturgijat? Miten leikkeihin päädyttiin ja kuka leikit päättää?

Tavoitteeni oli saada lasten ajattelua näkyväksi. Tutkimuksen edetessä huomasin, että leikkien kautta lasten ajattelu tulee näkyviin. Leikit ovat lasten ulkoista ajattelua. Ryhdyin myös talvesta 2001 aktiivisesti saduttamaan lapsia, jonka huomasin olevan lasten ajattelun saattamista konkreettiseen muotoon. Näistä saduista tulikin lähtökohtia lasten omille esityksille. Sadut koottiin ja julkaistiin **Sekasatukirjaksi** keväällä 2002. Sekasatukirjassa on kaikkien päiväkodissa olevien 1 - 7 -vuotiaiden lasten tarinat.

2. PROJEKTIN KULKU

Projektini koostui kolmesta osasta:

- 1) leikkien seurannasta ja dokumentoinnista
- 2) draamatuokioiden suunnittelusta ja toteutuksesta
- 3) oman toiminnan reflektoinnista

Leikistä draamaan projekti päiväkotia Korallissa kesti kokonaisuudessaan yhden toimintavuoden. Aloitin sen syksyllä 2001 ja projekti päättyi keväällä 2002. Tänä aikana havainnoin ja dokumentoin lasten roolileikkejä viikoittain useita kertoja. Draamatuokioita pidin 4 - 6 -vuotiaille lapsille vähintään kerran viikossa. Tuokiot olivat keskimäärin noin tunnin mittaisia. Käytännössä draamatuokiot "levisivät" yli tuokiorajojen ja etenkin kevätkaudella teatteri-ilmaisua oli "ilmassa" joka puolella taloa. Päiväkodissa projekti loppui lasten omiin teatteriesityksiin ja tekemäämme **Sekasatukirjan** julkaisujuhliin. Tämä päiväkodin lasten omista tarinoista koostuva Sekasatukirja kuului olennaisena osana projektiin (ks.nettisivulta).

Omaa työtäni reflektoin koko projektin ajan työpäiväkirjaa pitämällä ja videoimalla mm. draamatuokioita. Projektin työstäminen jatkui syksyn 2002, jonka aikana purin keräämäni materiaalia, työpäiväkirjoja ja alan kirjallisuutta tämän raportin muotoon.

Projektin kulkuun vaikutti suuresti päiväkotia Korallin arki, rytmi sekä lasten ja henkilökunnan vaihtuvuus. Oma työskentelyni päiväkodissa lastentarhanopettajana vaikutti projektiin myös. Toisaalta pystyin paneutumaan projektiini hyvin kokonaisvaltaisesti, mutta toisaalta lastentarhanopettajan toimenkuvan täyttäminen oli etusijalla.

Päiväkotia Korallin henkilökunta suhtautui projektiini erittäin kannustavasti ja positiivisesti. Koralli oli ihanteellinen paikka toteuttaa projektia, koska koko työyhteisö oli taideorientoitunutta ja taidekasvatus on kuulunut aina olennaisena osana päiväkodin toimintaan. Lisäksi päiväkodin pienuus ja kodinomaisuus tukivat projektin toteuttamista. Päiväkotia Korallissa ei toimittu rutiininomaisten "viikkojärjestysten" mukaan, vaan toiminnan keskiössä olivat lapset ja heidän tarpeensa. Korallissa toiminnot suunniteltiin niin, että ne olivat niin lapsille kuin aikuisillekin mielekkäitä. Tavoitteena oli, että kaikki lapset voivat osallistua toimintaan omista lähtökohdistaan. Eri ikäiset lapset tulivat luontevasti toistensa kanssa tutuiksi ja tarpeen vaatiessa toimintaa eriytettiin eri ikäryhmille.

Vaikka päiväkodin ilmapiiri oli ihanteellinen projektille, arjen monet yllätykset hankaloittivat projektin toteuttamista ja muuttivat sen kulkua. Koska Korallin toiminnasta vastasi vain kolme henkilöä, toiminnan järjestäminen oli paljolti riippuvainen siitä, että kaikki kolme olivat paikalla. Esim. sairastamiset, lomat, opintovapaat, sijaisjärjestelyt jne. muuttivat usein suunnitelmiani. Lisäksi lasten poissaolot ja uusien lapsien tuleminen päiväkotia vaikuttivat ratkaisevasti toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen.

3. PROJEKTIN ARVIOINTI

Arvioin seuraavassa projektiani suhteessa asettamiini tavoitteisiin. Samalla kuvailen myös projektin kulkua.

1) Leikkien seuranta

Yhtenä tavoitteenani oli tutkia 4 - 6 -vuotiaiden lasten vapaata roolileikkiä ja etsiä leikistä draamallisia elementtejä ja hahmottaa leikin dramaturgiaa. Pyrin tähän havainnoimalla ja dokumentoimalla videokameralla leikkejä. Tavoitteenani oli havainnoida leikkejä pitkäkestoisesti. En pyrkinyt 10 minuutin pikaseurantaan, vaan keskimäärin 30 min. - 60 min. seurantaan. Havainnoin leikkejä aina silloin kuin pystyin. Sain työyhteisön tuen leikkien havainnoimiselle, mikä oli erittäin tärkeää.

Tiedän kokemuksestani, että monissa päiväkodeissa leikkien seuranta ei olisi ollut mahdollista johtuen leikkien arvostuksen puutteesta. Usein leikit käsitetään lasten puuhasteluksi ja aikuisen ei ole suotavaa "haaskata" tehokasta työaikaansa leikkien seuraamiseen. Tätä on ehkä vaikea uskoa todeksi kasvatuksen ammattilaisten keskuudessa, mutta se on kuitenkin valitettavan yleistä! Eikä tämä asennoituminen ole vierasta lasten vanhemmillekaan; monissa selvityksissä on todettu, että suurin osa lasten vanhemmista ei tiedä, eikä välitä, mitä heidän lapsensa leikkivät. Tämä on mielestäni erittäin surullista, sillä leikkien kautta vanhemmat voisivat havaita, mitä heidän lapsensa ajattelevat, millaisia asioita he käsittelevät jne.

Ajattelin etukäteen, että oma olemiseni leikkitalassa vaikuttaisi leikinluonteeseen ja leikin kulkuun. Selvitin lapsille oman roolini leikkitalassa; en osallistuisi aktiivisesti leikkiin, vaan olisin paikalla, koska minua kiinnosti nähdä mitä lapset leikkivät. Jokainen leikkitalanne alkoi sillä, että lapset selvittävät suhdettaan minuun; aluksi oli mm. minulle esittämistä, yritystä saada minut leikkiin mukaan jne. Pian lapset kuitenkin "jättivät minut - tutkijan - rauhaan" ja aloittivat oman leikkinsä. Kiinnostavaa oli, että vaikka lapset leikkivät hyvin keskittyneesti ja innostuneesti, he muistivat samanaikaisesti olemassaoloni tilassa. Esimerkiksi apua tarvitessaan he pyysivät sitä minulta ja jatkoivat sitten leikkiä siitä mihin jäivät. Huomasin olevani lasten leikkitalassa ja -maailmassa aina "ulkopuolinen aikuinen", joka epäilemättä vaikutti leikin kulkuun.

Projektin kuluessa mielenkiintoni leikkiin syveni entisestään. Tutkin leikin merkitystä lapselle ja aikuiselle, leikin olemusta, leikin ja draaman yhteyksiä ja eroja sekä leikin alkuperää. Luin aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja vertailin kokemuksiani.

Leikin olemuksesta - Mitä leikki on?

Yleisesti puhutaan, että leikki on lapsen työtä. **Fröbelin** (1782 - 1852) mukaan "*Leikki on parasta, mitä lapsi voi tehdä.*" Mutta onko leikki vain lapsen työtä? Voiko leikki olla myös aikuisen työtä? Voiko leikki olla enemmän kuin työtä? Voiko leikki olla ihmisen peruskäyttäytymismuoto? Fröbel jatkaa leikin olemuksen määrittelyä seuraavasti "*Leikki on jumalallinen kipinä, joka tekee ihmisestä ihmisen. Se on luomista.*" Lapsen elämässä lekillä on varsin suuri ja merkittävä osa, mutta mielestäni leikki kuuluu olennaisena osana kaikkien ihmisten elämään. Leikki ei asetu mihinkään ikärajoihin. Filosofin **Platonin** (427 - 347 eKr.) mielestä *kaikki ihmisen toiminta on leikkiä.*

Hollantilaisen historianfilosofi ja kulttuurihistorioitsija **Johan Huizingan** (1872 - 1945) mielipiteet leikistä ovat mielestäni erittäin mielenkiintoisia. Huizinga pohtii kirjassaan *Leikkivä ihminen* (1947) leikin olemusta, merkitystä ja suhdetta 'todellisuuteen'. Kirjassaan hän ehdotti ihmiselle nimeksi homo ludens, leikkivä ihminen. Huizingan mielestä kulttuurimme on syntynyt leikissä ja leikkinä, eikä niin että leikki on syntynyt kulttuurista. Huizingan mielestä leikki on olennainen tekijä kaikissa kulttuurimuodoissa. Alkukantaisten heimojen toiminnassa leikki on vallitsevana (esim. rituaalit, kultit ja myytit). Kehittyneissä yhteiskunnissa leikkiaineokset ovat olemassa, mutta taka-alalla. Huizinga löytää leikkiaineoksia ihmisten välisestä kanssakäymisestä, elinkeinojen harjoittamisesta, oikeus- ja lainsäädäntökäytännöistä, tieteistä, jopa sodankäynnistä, sekä tietenkin taiteista.

Huizinga määritteli leikkiä seuraavanlaisesti: "*Leikkiä voi muotonsa puolesta nimittää vapaaksi toiminnaksi, jonka leikkivä käsittää tavallisen elämän ulkopuolella olevaksi, mutta joka siitä huolimatta voi saada hänet*

täysin valtoihinsa. Leikkiin ei liity aineellisen edun tavoittelua, eikä sen päätarkoituksena ole minkään hyödyn tavoittelu. Leikki tapahtuu tietyn ajan kuluessa ja tietyssä paikassa määrättyjen sääntöjen mukaan. Leikki luo yhteenliittymiä, jotka puolestaan kernaasti verhoutuvat salaperäisyyteen tai naamioitumalla erottuvat tavallisesta maailmasta." Mielestäni määritelmä tavoittaa aikuisen leikin olemuksen varsin hyvin.

Huizingan mielestä aikuiselle ja vastuunalaiselle ihmiselle leikki on sellaista, mitä ilman hän yhtä hyvin voisi olla. Leikki on tarpeetonta. Leikin tarve on olemassa, mutta se on lähtöisin leikin tuottamasta huvista. Leikki voidaan aina keskeyttää tai lopettaa kokonaan. Siihen ei ryhdytä fyysisestä välttämättömyydestä tai mistään velvollisuuden halusta. Se ei ole mikään tehtävä. 'Joutoaikana' leikitään. Vasta sitten, kun leikistä tulee kulttuuritekijä, siihen voi soveltaa pakon, tehtävän ja velvollisuuden käsitteitä. Huizingan mielestä leikin ensimmäinen päättynus onkin *leikin vapaus*. Leikin toisena tunnusmerkkinä voidaan pitää *leikin kaksoisluonnetta*. Jo pieni lapsi tietää, että leikki on 'vain' leikkiä, jossa 'olla' olevinaan'. Mutta kuitenkin tämä tietoisuus ei estä leikkimästä mitä suuremmalla vakavuudella ja antaumuksella. Leikki voi saada leikkijän täysin valtoihinsa. Leikin ja toden rajapinta on hyvin epämääräinen: leikki voi muuttua todeksi ja tosi leikiksi.

Leikin merkityksestä

Leikkien havainnoiminen avasi minulle ovia lasten maailmaan. Leikkiminen on lapsen luonnollisin tapa hahmottaa maailmaa, käsitellä kiinnostavia asioita, omaa itseään ja suhdettaan muihin. Leikkiminen on lasten tapa oppia ja opetella uutta.

Leikin merkitystä ja vaikutusta ihmisen kehittymiseen on tutkittu paljon. Syitä leikkitoiminnan kehittymiseen on useita ja perustelut vaihtelevat tutkijan näkökulman mukaan (vrt. **Platon** (1972), **Johan Guts-Muths** (1796), **Friedrich Fröbel** (1826), **Karl Groos** (1899), **F. Freud** (1920), **Lev Vygotski** (1933), **Jean Piaget** (1951), **Maria Montessori** (1965)). Yleisesti ottaen ollaan kuitenkin yhtä mieltä siitä, että leikki on lapsen kehityksen kannalta merkittävä tekijä.

Suomalainen leikintutkija **Aili Helenius** toteaa kirjassaan *Leikin kehitys varhaislapsuudessa* (1993), että ihmisen persoonallisuus muodostuu niiden suhteiden kokonaisuudesta, joiden osapuolena ihminen toimii. Ennen kouluikää leikki merkitsee lapselle mahdollisuuksia luoda suhteita elämään ja ympäristöön. Leikki ja sen maailma luo yhteyttä leikkitovereiden välillä, mutta toimii myös siltana sukupolvien välillä. Heleniuksen mukaan lapsuuden leikeissä muodostuvat tottumukset luovat uria fyysisille ja henkisille kyvyille. Lapsi löytää leikkien kautta paikkansa yhteisössä ja testaa omia mahdollisuuksia suhteessa toisiin lapsiin ja itseensä.

Airi Pyykkö on kirjoittanut: " *Leikki on lapsen tärkein toimintamuoto, hänen omin tapansa toimia. Leikin avulla lapsi harjoittelee taitojaan, jäsentelee kokemuksiaan, kokeilee erilaisia rooleja, opettelee työntekeä, kertoo elämänsäpiirinsä asioista ja omista tunteistaan sekä sisäistää uudet vaikutelmansa.*" Lapset kääntävät leikin kielelle kaiken tärkeäksi kokemansa. Leikkiä voidaankin pitää lapsen ulkoisena ajatteluna. Leikin kautta tapahtuu myös oppiminen. Ylipäätään leikki on elinehto lapselle!

Lapset leikkivät leikkien itsensä vuoksi - siksi kun leikkiminen on hauskaa! Leikki on lapsen toimintaa, jossa hän itse kokee olevansa oman elämänsä vaikuttaja. Samalla leikki on lapsen elämäkoulu, jossa hankitaan ja harjaannutetaan tulevien tehtävien vaatimia ominaisuuksia ja taitoja. Opettajina ovat kaikki lapsen lähipiirissä vaikuttavat lapset, aikuiset; lähiympäristö ja kulttuuri. Leikillä on monia merkityksiä, jotka tavanomaisesti jaotellaan seuraavasti:

1. Sosiaalinen merkitys: Leikkiessään muiden kanssa lapsi oppii yhteistyötaitoja sekä ottamaan toiset huomioon. Ilman yhteistyötä leikki ei suju.

2. Emootionalinen eli tunneperäinen merkitys: Leikissä lapsi harjoittaa tunteitaan sekä määrittelee omia tunteitilojaan. Lapsi saa myös mahdollisuuden purkaa aggressioitaan.

3. Kognitiivinen eli tiedollinen merkitys: Leikin kautta lapsi kohtaa uusia asioita ja kehittää ajatteluaan. Matkien, toimien ja kokeillen lapsi oppii uutta. Aistit, ymmärrys ja itsenäisyys kehittyvät ja ympäröivä maailma hahmottuu.

4. Motorinen eli liiketoiminnallinen merkitys; Leikeissä lapsi oppii hallitsemaan ruumiinosiaan ja vähitellen koko kehoansa.

5. Esteettinen eli taiteellinen merkitys; Leikeissä lapsi kehittää mielikuvitustaan ja hyödyntää sitä toiminnassaan.

Leikkejä havainnoidessani hämmästyin siitä, kuinka paljon lapset itse asiassa tietävät ja osaavat. Lapsilla on monia taitoja ja kykyjä, jotka tulevat esille leikkiessä. Tästä yhtenä esimerkkinä eräs päiväkodin nelivuotias tyttö, jonka luku- ja kirjoitustaidon kyvyn huomasiin vasta erään dinosaur-leikin yhteydessä. Tyttö ei tuonut tätä taitoaan mitenkään esille muussa toiminnassa.

Roolileikki leikin muotona

Lasten leikit eroavat toisistaan riippuen niiden "käyttötarkoituksesta". Mielestäni kasvatustieteilijä **Marjatta Kallialan** tutkimuksessa *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä* (1999) esitetään erittäin käyttökelpoinen leikkien luokittelumalli. Nämä leikkien muodot avasivat itselleni uusia näkökulmia mm. lasten draamakasvatusta ja ylipäättään ohjausta ajatellen. Kaikkia leikinmuotoja tarvitaan! Kalliala tutki tutkimuksessaan 6 -vuotiaiden lasten leikkien muotoja ja leikkikulttuurien muutoksia. Kalliala luokitteli leikit neljään luokkaan; agon- eli **sääntöleikit**, alea- eli **sattumanvaraisuuteen perustuvat leikit**, mimicry- eli **kuvittelu/roolileikit** ja ilinx- eli **päänsekoitusleikit**. Luokittelun luoja on **Caillos Roger** (1958): *Les jeux et les Hommes*. Luokittelussa huomioidaan lasten leikit ja aikuisten vastaavat "leikkitavat".

Kuvittelu- ja roolileikeissä keskeistä on eläytyminen leikin kuvitteelliseen maailmaan. Roolileikeissä jäljitellään ja matkitaan jotain toista, mikä voi olla mitä tahansa. Näissä leikeissä on näkyvissä aika, jota eletään. Leikit ovat kulttuurisidonnaisia. Leikeissään lapset kertovat tarinaa itsestään itselleen ja toisilleen - sekä myös aikuisille, jos nämä vaan jaksavat keskittyä seuraamaan leikkiä. Lapset käyttävät omaa kokemustaan leikin aineksena, mutta myös yleisempää kulttuuritietoutta. Kallialan tutkimuksessa todettiin esim. että jo 6 -vuotiaat lapset "tietävät", mikä on yleisesti hyväksyttävää ja mikä ei (esim. tieto siitä, millainen on hyvä äiti). Roolileikeissä tunteiden ja toiminnan suhteen on havaittu eroja sukupuolten välillä; tyttöjen leikeissä pääpaino on ihmissuhteissa, poikien taas teoissa ja toiminnassa.

Lasten leikkejä havainnoidessani pystyin todella havaitsemaan heidän sen hetkisiä kiinnostuksen kohteita, sekä näkemyksiä ja kokemuksia elämästä. Leikkien tapahtumat ja "juoni" rakentuvat niiden varaan. Päiväkodin lasten lempileikkeinä olivat erilaiset kotileikit, eläinleikit ja seikkailuleikit. Lapset leikkivät usein myös niitä "aiheita" joita olimme päiväkodissa käsitelleet ja monet leikit saivat alkusysäyksen luetuista kirjoista.

Leikit paljastivat lasten rajattoman mielikuvituksen ja luovuuden. Heillä ei ollut vaikeuksia seikkailla faktan ja fiktion välillä. Lapset pystyivät lopettamaan leikkinsä ja jatkamaan sitä heti sopivan tilaisuuden tullen. Leikit olivat improvisaatiota alusta loppuun. Jokainen sai ehdottaa ja tuoda leikkiin omia ideoitaan. Leikit muistuttivat paljon **Keith Johnstone**n (2001) kehrittelemää improvisaatiotekniikkaa. Leikki tuntui sujuvan silloin erityisen hyvin, kun jokainen pyrki hyväksymään toistensa ehdotukset ja viemään leikkiä niiden avulla eteenpäin. Jos joku ryhtyi torjumaan tarjottuja ehdotuksia, hän sai pian huomata leikkivänsä yksin. Toisaalta roolileikit näyttivät välillä rakentuvan myös niin, että lapset leikkivät yhteisessä leikissä "omia leikkejään" eli käsitelivät asioita, jotka heitä itseään eniten kiinnosti ja palasivat taas yhteiseen leikkiin.

Leikeissä lasten suunnaton energia pääsi valloilleen. Leikkimiseen ei kukaan näyttänyt väsyvän. Leikit muuttivat muotoaan, kun joku asia tuntui "läpikäydyltä". Lapset sisällyttivät leikkeihinsä kaiken mahdollisen tekemisen - liikkumisen, rakentelun, askartelun, musisoinnin, tutkimisen yms. Lapset tuntuivat saavan uutta voimaa vapaasta leikistä. Aikuisjohtoinen toiminta voi olla hyvä lisä lasten päivään, mutta projekti osoitti minulle, ettei se ikinä saa viedä vapaan leikin asemaa. Leikki on lapsen elinehto!

Leikkejä pidempään seurattessani huomasiin, että lasten leikkitaidoissa ja -tavoissa oli eroja. Persoonallinen ote näkyi esim. roolivalinnoissa. Toiset lapsista kokeilivat mielellään erilaisia rooleja, toiset taas ottivat aina samankaltaisen roolin. Toiset lapset olivat myös suvaitsevaisempia huomioimaan toisia ja kehrittelemään leikkiä yhdessä kuin toiset. Ns. leikinjohtajan rooliin asettuminen oli myös mielenkiintoista. Näytti siltä, että osalla lapsista oli luontaisesti halua olla johtavassa asemassa muihin nähden, kun taas osa lapsista oli mielel-

lään syrjemmällä. Joissakin leikeissä johtajaroolissa olevilla lapsilla oli hyvinkin vahva asema ja sanavalta esim. leikin kehittelyyn. He saivat myös "valita" henkilöt, jotka osallistuivat leikkiin. Osa lapsista mitteli voimiaan tällaisten johtajapersoonien kanssa, eivätkä he suostuneet kaikkiin ehdotuksiin. Jotkut taas sopeutuivat mukisematta annettuihin ohjeisiin ja määreisiin.

Roolileikin ja teatterin yhteydestä

Leikin ja teatterin yhteys näyttäytyi alusta asti hyvin selvänä. Mielestäni leikki on eräällä tavalla täydellisintä teatteria. Vapaasta roolileikistä löytyivät kaikki draaman peruselementit kuten roolit, jännitteet, symbolit, käänteet, ristiriidat. Lapset heittäytyivät ja eläytyivät roolileikin pyörteisiin, erilaisiin tunteisiin ja tunnelmiin. He improvisoivat ja kehittivät juonia ja tarinoita leikin kuluessa. Kaikki näyttäytyi lapsille itselleen täysin uskottavana ja itsekkin seurasin leikkejä välillä haltioituneena; leikit vetivät vertoja monille näkemilleni teatteriesityksille! Tosin en voi tietää sitä, kuinka paljon leikit oivat minulle "esitettyjä" leikkejä ja kuinka paljon leikkiä ilman esitystä. Olin kuitenkin lasten leikkutilassa ja -maailmassa aina "ulkopuolinen", joka epäilemättä vaikutti leikin kulkuun.

Leikeissä kaikki oli mahdollista; lapset seikkailivat eri maissa ja aikakausissa, esittivät elottomia ja elollisia olioita, puhuivat vieraita kieliä, lensivät, taikoivat jne. Leikkijät pystyivät ottamaan käyttöönsä millaisia taitoja ja kykyjä tahansa. Leikkijät myös valitsivat haluamansa roolin, jota pystyivät vaihtamaan tarpeen tai halun niin vaatiessa. Hyvän ja pahan olemassaolo oli leikeissä läsnä ja sellaiset asiat kuten syntymä tai kuolema olivat aivan luonnollisia.

Roolileikin draamallisista elementeistä ja dramaturgiasta

Havainnoidessani leikkejä kirjoitin niistä muistiin mitä lapset leikkivät (leikki-idea, leikin juoni), ketkä leikkivät ja mitä he esittivät, missä leikittiin ja kuinka kauan leikki kesti. Analysoin leikeistä myös draamallisia elementtejä kuten roolit, vastavoimat, jännitteet, käänteet, symbolit, juoni. Pyrin hahmottamaan myös leikkin dramaturgista rakennetta.

Alkulähtökohtani oli aristoteelinen dramaturgia ja sen käsitteistön kautta tapahtuva leikkien seuraaminen. Projektin edetessä huomasin, etteivät lasten leikit olleet todellakaan minkään yksiselitteisen mallin mukaan analysoitavissa. Lasten leikeissä kaikki oli mahdollista, joten minun oli pohdittava millaisin muunlaisin käsittein voisin hahmottaa ja analysoida leikkejä. Näin pääsin tutustumaan dramaturgian ihmeelliseen maailmaan ja löysin ns. **uuden dramaturgian eli postmodernin dramaturgian**. (Juha-Pekka Hotinen:2001).

Huomasin, ettei lasten leikeissä ollut perinteisen aristoteelisen dramaturgian mukaista draaman kaarta; alkua, keskikohtaa, loppua. Leikin rakennetta kuvaisin mieluummin "spiraaliksi". Leikit saattoivat alkaa "yllättäen" ilman että kukaan olisi edes nimennyt leikkiä tai leikki jatkui siitä mihin edellisellä kerralla oli jääty. Joskus leikit alkoivat kysymyksellä esim. "leikitäänkö kotia?" jolloin kaikki osallistujat tiesivät ikään kuin sanottomasta sopimuksesta mikä leikki oli kyseessä ja miten sitä leikittäisiin. Leikin kestoa ei voinut ennalta määrätä. Jos leikkejä ei keskeytetty oli todennäköistä, että lapset olisivat leikkineet niitä siihen asti kunnes nälkä tai uni olisi yllättänyt. Leikin loppu saattoi tulla vähitellen esim. jos lapset joutuivat yksi kerrallaan jättämään leikin tai sitten yhteisellä päätöksellä kaikki lopettivat leikin. Leikki saattoi loppua mihin vaan eli mitään ei tarvinnut saada päätökseen tai ratkaistuksi; "pahalaiset" saattoivat olla juuri valloittamassa kotilinnaketta ja suuri mörkö kummitella nurkan takana. Ehkä ne kukistettaisiin seuraavalla kerralla tai sitten ei.

Leikeissä ei myöskään ollut erotettavissa selvää tarinaa tai juonta. Leikit muodostuivat pikemminkin erilaisista osista, fragmenteista, yhdeksi kompositioksi. Leikin tapahtumat näyttivät aikuisen silmin poukkoilevan ilman minkäänlaisia rajoituksia. Lasten mielessä ja maailmassa kaikki oli varmaankin täysin loogista ja luonnollista. Usein samassa tilassa leikittiin saman leikin sisällä useita leikkejä eli jokaisella henkilöllä oli omia toimintoja suoritettavana. Lapset ilmoittivat usein sanallisesti toisilleen mitä tekivät esim. *"tää koiravauva menis nyt kouluun ja sit tääl rupeis satamaan aivan kauheesti ja tää menis tänne omaan koloonsa suojaan myrskyä..."* Lisäksi lapset antoivat toisilleen leikkiohjeita sanallisesti esim. *"se äiti näkis kuinka tää lapsi karkaa ja se lähtis tän perään..."*. Lapset olivat siis yhtä aikaa leikissä ja reaali maailmaassa.

Leikeistä ei voinut erottaa ns. päähenkilöitä, vaikka tietynlaisia "johtajaleikkijöitä" olikin. Leikeissä kaikki henkilöt näyttivät olevan tasa-arvoisia, riippumatta roolihahmosta. Kuten jo aiemmin mainitsinkin, leikkeihin kuului usein myös se, että leikkijä vaihtoi roolihahmoaan. Tällöin hän ilmaisi roolihahmon muutoksen muille joko sanallisesti tai eleillään. Mielestäni tämä oli yksi leikin kiehtovimmista piirteistä; kissasta saattoi yhtä äkkiä tulla paha kuningas ja äidistä isä. Roolihahmojen vaihtumisen myötä tapahtui usein myös tapahtumapaikan vaihtuminen esim. jos äsken oli leikitty kotia, niin roolivaihdoksen myötä siirryttiin kuninkaan linnan. Jos kaikki leikkijät eivät halunneet "siirtyä" toiseen kuvitteelliseen maailmaan, saattoi tilassa olla useita kuvitteellisia maailmoja päällekkäin. Eli tällöin yksi leikki kotia, toinen oli linnassaan, mutta silti yhteys leikkijöiden välillä säilyi.

Leikkejä leimasi loputon assosiaatioiden virta - kotileikki saattoi vaihtua seikkailuksi sademetsässä, palata koululeikkiin ja piipahtaa todellisuudessa vain mennäkseen huimalle avaruusmatkalle. Yllättäviä käännteitä ja esteitä ilmaantui usein ja leikkijät selvittelivät niitä innokkaasti. Tuntuikin, että lapset ovat ilmiömäisiä jännitteiden kehittäjissä. Useat leikit todella tempasivat mukaansa, niissä ei ollut turhaa löysyyttä ja tylsyyttä - ellei sitten ollut tarkoitus. Leikit virtasivat. Vaikka mikään ei välttämättä liittynyt mihinkään, tapahtumat seurasivat "luontevasti" toisiaan.

Merkille pantavaa oli myös se, että lapset tuntuivat olevan tietoisia siitä, että he leikkivät. Vaikka he eläytyivät täysillä leikin mielikuvitusmaailmaan ja kuvittelivat eteensä monenlaisia näkyjä, he olivat hyvin tietoisia siitä, että kaikki oli vain fiktioita. Lapset pystyivät aivan vaivattomasti kulkemaan todellisuuden ja leikin maailman välillä. Tässä kohtaa mieleeni tuli etenkin nuorten suosiossa olevat **live-roolipelit eli "larppaaminen"**. Larppauksessakin luodaan mielikuvituksen avulla fiktiomaailma, esiinnyttään rooleissa ja improvisoidaan eteen tulevia tapahtumia. Kuten leikeissä, niin myös larppaamisessa osanottajat pystyvät milloin tahansa keskeyttämään pelaamisen ja "palaamaan" todellisuuteen muiden siitä välittämättä. Larppaamisesta tästä todellisuuteen poikkeamisesta täytyy antaa muille pelaajille joku ennalta sovittu merkki (esim. käsi päälle nyrkkiin). Lasten roolileikeissä keskeyttämismerkki eivät välttämättä ole näin selviä, mutta silti muut huomaavat, jos joku on keskeyttänyt leikin. Leikin keskeyttämiseen ei tarvita mitään selityksiä. Jos leikki ei kiinnosta, on ilman muuta oikeus etsiä kiinnostavampiin puuhiin.

Leikkeihin liittyi paljon kokeilevuutta, uteliaisuutta ja keskeneräisyyttä. Koskaan kukaan leikkijöistä ei tiennyt miten leikki kehittyisi, vaan kaikki keksittäisiin "tässä ja nyt". Leikeissä ei siis ollut ennalta kirjoitettuja käsikirjoituksia (**vrt. improvisaatio ja devising**). Leikit saattoivat kylläkin toistaa päivästä toiseen samoja aiheita, mutta aina niissä oli jotain uutta. Leikkijät saattoivat esim. vaihtaa rooleja, tapahtumapaikkoja yms. Leikeissä oli aina tuoreus mukana.

Tällä tavoin analysoidessani lasten roolileikkejä huomasin siis, kuinka paljon leikit muistuttivatkaan ns. uutta dramaturgiaa. Olin yllättynyt. Ilmaiseeko tämän hetkinen teatteriväen kiinnostus ns. uuteen dramaturgiaan kiinnostusta leikkeihin ja lapsuuteen? Ehkä. Ehkä tänä aikana kaivataan muitakin vaihtoehtoja teatterille kuin perinteisiä juoninäytelmiä, jossa alku etenee vääjäämättömästi totuttujen käännteiden ja ristiriitojen kautta loppua, jolloin paha saa palkkansa tai päähenkilö kohtaa traagisen tuhon. Maailmaa ei haluta nähdä yksiselitteisenä ja mustavalkoisena. Tänä aikana halutaan rikkoa perinteisen tarinan kerronnan rajoja ja yhdistellä ennakkoluulottomasti esittämisen tapoja ja tyylejä - kuten lapset ovat tehneet kautta aikojen!

2) Draamatuokioiden suunnittelu ja toteutus

Toisena tavoitteenani oli suunnitella ja toteuttaa draamatuokioita lapsille, joissa saattaisin "lasten ajattelua näkyväksi eli leikkiä draamaksi". Pidin teatterileikkituokioita päiväkodin 4 - 6 -vuotiaille lapsille. Nimesimme tuokiot *hikihelmiksi*. Tavoitteenani oli, että projektin loppuvaiheessa lapset esittäisivät "oman näköistään teatteria". Pyrin kuitenkin siihen, että itse prosessi olisi tärkein. En halunnut asettaa paineita esiintymiselle. Esiintyminen toteutettaisiin vain, jos lapset sitä itse halusivat.

Muiksi draamatuokioiden tavoitteiksi asetin lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehittymisen tukemisen. Draaman avulla opeteltaisiin oman kehon hallintaa, tunteiden nimeämistä, vuorovaikutustaitoja ja yhteistyötä, keskittymistä ja rentoutumista ja monipuolista aistimista. Niin kuin kaiken muunkin taidekasvatuksen, niin myös draamatyöskentelyn avulla opeteltaisiin keskustelemaan, ja kuuntelemaan, ajattelemaan, perustelemaan omaa toimintaa sekä olemaan esillä. Tarkoitukseni oli pitää tunnin mittaisia tuokioita vähintään ker-

ran viikossa. Ylitin tavoitteeni, sillä draamatuokiot "levittäytyivät" myös muulle ajalle. Teatteri eli koko talossa ja siitä tuli luonteva osa lasten "arkista toimintaa"!

Ryhmässä oli keskimäärin 7 lasta, jotka olivat iältään 4 - 6 -vuotiaita. Ryhmäkoko oli ihanteellinen. Minulla oli aikaa kuunnella ja huomioida lapset yksilöllisesti. Lapset myös pääsivät vaikuttamaan tuokioiden kulkuun, kertomaan mielipiteitään ja ajatuksiaan. Ryhmän ollessa näin pieni myös ryhmän jäsenten keskinäinen luottamus, ystävyys ja yhteistoiminnallisuus kehittyivät nopeasti. Ryhmässä oli kaikkien turvallista ja helppoa olla omana itsenään.

Suunnittelemani draamatuokiot sisälsivät

- keskittymis-, aisti-, kontakti-, liike-, rentoutumisharjoituksia ja leikkejä
- draamaleikkejä (esim. improvisoituja tarinoita)
- roolileikkejä
- omia dramatisointeja (sadusmateriaali)
- esityksiä

Lähtökohdat draamatuokioille pyrin löytämään lasten leikeistä, kokemuksista ja havainnoista. Valitsimme lasten kanssa jonkun mielenkiintoisen aiheen, teeman, jota rupesimme tutkimaan improvisoiden, leikkien ja keskustellen. Tuokiossa painopisteenä olivat teatterilliset elementit, mutta sovelsimme myös muita taiteenaloja tarpeidemme mukaan (esim. askartelimme Kalevala-leikkiin Sammon, piirsimme satujen ja tarinoiden pohjalta, teimme omaa musiikkia jne.). Draamatuokioista tuli siis poikkitaiteellisia tuokioita.

Aluksi en kiinnittänyt varsinaista huomiota tuokioiden rakenteeseen (esim. miten tuokiot alkavat, loppuvat). Huomasin kuitenkin kaipaavani toistoa ja muuttumattomia osioita. Tuokioita oli yksinkertaisesti helpompi hallita, kun niillä oli joku selvä ja ennalta sovittu rakenne (huom. huomasin siis toimivani hyvin aikuisjohtoisesti!) Suunnittelinkin loput tuokiot niin, että ne noudattivat tiettyä rakennetta; aloitin aina lämmittelyllä ja venyttelyllä ja lopetin rentoutumiseen ja sähkötyspiiriin. Tuokioiden pysyväksi rituaaliksi jäi myös keskustelu, kuulumisten vaihto lattialla piirissä istuen. Lisäksi toistimme edellisillä kerroilla tehtyjä harjoitteita tai jatkoimme saman leikin leikkimistä. Huomasin säännöllisen rakenteen ja toiston tuovan varmuutta minulle, mutta myös lapsille.

Lapset pitivät kovasti draamatuokioista. Siellä leikityt leikit levisivät nopeasti myös tuokioiden ulkopuolelle ja lasten omiin leikkeihin! Parasta palautetta oli, kun ryhmän tytöt leikkivät "hikihelmiä" keskenään tai kun eräs tyttö ohjasi kotonaan äidilleen "hikihelmiä". Pyrin siihen, että draamatuokiot olisivat mahdollisimman leikinomaisia. Mitään pakkoja ja suorituspaineita ei saanut olla. Toiminta perustuisi vapaaehtoisuuteen; siihen, että lapset itse halusivat olla mukana. Suunnittelin toimintaa myös mahdollisimman monipuoliseksi, jotta jokainen lapsi voisi osallistua omilla taidoillaan ja saisi käyttää omia vahvuuksiaan toiminnassa. Minulle tärkeää oli mahdollistaa lapsille onnistumisen kokemuksia ja näin vahvistaa heidän itsetuntoaan.

Draamatuokiot, päiväkodin myönteinen kasvatusilmapiiri, päiväkodissa ja vierailuilla nähdyt teatteriesitykset varmaankin osaltaan vaikuttivat siihen, että lapset ryhtyivät varsin pian tekemään omia esityksiään. Esityksiä syntyi monista aiheista; luetuista kirjoista (Pekka Töpöhännän seikkailut, Punahilkka, Tuhkimo), nähdyistä elokuvista ja videoista (Disneyn elokuvat, Fröbelin palikat), päiväkodissa käsitellyistä aiheista (Kalevala) sekä muista lapsia kiinnostavista aiheista (mm. kotileikki, koulunkäynti). Lasten oma leikkitoiminta säilyi myös edelleen vilkkaana ja lapset työstivät esityksiään leikkien lomassa.

Näiden lasten esitysten suuren arvon tajusin projektin kuluessa ja etenkin seuraavan tapahtuman myötä;

Eräänä aamupäivänä päiväkodin kaksi 6 -vuotiasta tyttöä pyysivät minua seuraamaan heidän Punahilkka esitystään. Tytöt esittivät punahilkkaa pienillä muovisilla eläimillä; Punahilkkana oli tiikeri. Tytöt eivät olleet lavastaneet esitystilaa millään tavalla, vaan esittivät pienessä huoneessa lattialla. Minun roolini oli olla eläinkoulun rehtori, joka istuisi lattialla pikkueläinten kanssa katsomossa ja katsoisi esitystä. Eläinkoulussa oli meneillään kevätjuhlat. Tytöt esittivät kahdestaan kaikki roolit (Punahilkka, äiti, susi, isoäiti, metsästäjä) ja selvästi nauttivat esiintymisestäään.

Esityksen jälkeen kysyin tytöiltä, eivätkö nämä haluaisi esittää saman esityksen myös päiväkodin muille lapsille. Tytöt innostuivat ajatuksesta ja päättivät esiintyä. Annoin heille muutaman vinkin esiintymistä varten; tyttöjen kannattaisi huomioida, että kaikki katsojat näkevät ja kuulevat mitä lavalla tapahtuu. Jos tytöt siis näyttelevät nukeilla, heidän ei kannattaisi olla nukkiensa edessä. Samoin puhe kuuluisi paremmin, jos he eivät puhuisi toistensa päälle, vaan antaisivat toisilleen aikaa. Vihjasin tytöille myös lavastuksen mahdollisuudesta; he voisivat miettiä minkälaisia paikkoja tarinassa on ja voisiko niitä jotenkin näyttää esityksessä. Tytöt rupesivat ideoimaan esitystä. Sanoin heille, että he saisivat itse päättää milloin ja missä esiintyisivät. Jos he tarvitsisivat apua, olisin käytettävissä. Tytöt nyökyttelivät ja sanoivat jatkavansa ensin leikkiään; eläinkoulua.

Päivä kului ja ajattelin, että tytöt ovat unohtaneet esiintymisen. Iltapäivällä he kuitenkin kutsuivat minua apuun pöydän kantamisessa; he rakensivat näyttämöä ja katsomoa päiväkodin kirjastoon. Tytöt kysyivät mitä voisivat käyttää lavasteina. Ehdotin, että tytöt katsoisivat olisiko lähiympäristössä mitään sopivia esineitä, tasoja yms. Näin ollen metsämaaksi tuli vihreä huivi ja mummon mökiksi pikkulasten "palikkalaatikko". Tytöt rakensivat perinteisen teatterikatsomon tuoleista ja kutsuivat kaikki katsomaan. Avustin tyttöjä "markkinoinnissa" ja pian olimme kaikki katsomassa Punahilkkaa eläimillä esitettyä.

Esitys oli hieno; tytöt esiintyivät rauhallisesti ja selkeästi, vaikka heitä selvästi vähän jännitti. Katsojat katsoivat esitystä keskittyneesti; he seurasivat tarinaa ja jännittivät mitä Punahilkalle tapahtuu. Kukaan ei kyseenalaistanut sitä, että Punahilkka oli tiikeri; se oli lapsista aivan luonnollista. Esitys sai valtavat suosionosoitukset ja tytöt olivat mielissään. Rakennetulle lavalle jäätii vielä esittämään omia improvisaatioita yms.

Kun toisen tytön äiti tuli hakemaan tyttöä kotiin, tyttö kertoi äidilleen esiintymisestään: "Me tehtiin se juttu ihan itse! Tai kyl Outi meitä vähän autto - se kanto sen pöydän esiintymislavaksi..."

Tapauksen jälkeen ajattelin, että tämä on sitä teatteri-ilmaisun ohjaajan työtä, jota haluan pienten lasten parissa tehdä; huomaamatonta ja kannustavaa. Mielestäni on tärkeää, että lapset saavat kokemuksen siitä, että he ovat itse tehneet jotakin. Yhtä tärkeää on se, että he kokevat pysyvänsä toimimaan omatoimisesti. Heillä täytyy toki olla tieto siitä, että tarvitessaan saavat apua, mutta heidän ei tarvitse kysyä joka asiaa aikuiselta. Mielestäni on hyvä, jos lapsella on uskallusta ja rohkeutta toteuttaa omia ajatuksiaan ja ideoitaan.

Punahilkka esitys osoitti minulle myös, että useilla lapsilla on tarve esiintyä. Mitä piilee tämän esiintymishalun takana? Kysyinkin tätä seuraavana päivänä Punahilkkan esittäjiltä ja vastaus oli: "siksi, kun kaikki katsoo. Se on esiintymisessä kivointa!" Näiden esiintyjien esiintymishalun takana oli siis tarve tulla nähdyksi ja uskon, että niin se on monilla muillakin esiintymään haluavilla. Esiintymistilanteessa kaikkien katseet ovat suuntautuneina esiintyjiin; esiintyjä saa jakamattoman huomion hetkeksi. Tämä vahvistaa epäilemättä itsetuntoa ja rohkaisee ihmistä uskomaan itseensä ja omiin taitoihinsa.

Lasten esiintymisessä on siis paljon muustakin kyse, kuin vain esteettisten päämäärien toteuttamisesta. Esiintyminen opettaa lapsia olemaan esillä; he tuntevat olevansa keskipisteenä, mutta eivät silti "lamaannu" siitä, vaan pystyvät jatkamaan. Tämä taito on mielestäni ihmiselle tärkeää. Moni elämän asia perustuu siihen, että on rohkeutta esittää asioita, omia mielipiteitä ja seisoa niiden takana. Ujoille ja hiljaisille lapsille esiintymismahdollisuuksien tarjoaminen on mielestäni enemmänkin kuin tärkeää. Esiintymään ei tietenkään saa pakottaa, vaan siihen tulee kannustaa ja rohkaista. Jos lapsi ei halua esiintyä yksinään, voi järjestää sellaisia tilanteita, jossa esiintyminen yhdessä muiden kanssa mahdollistuu.

Havaitsin lasten oppivan monia asioita esiintymisen kautta. Jotta katsojat ymmärtäisivät mitä näyttämöllä tapahtuu, esiintyjien pitää suunnitella teot ymmärrettäviksi. Esiintyjien pitää keskustella siitä, mitä ja miten esitetään. Esiintyjien on ajateltava esitystä katsojien kannalta; mitä katsojat näkevät ja kuulevat - mitä heidän pitäisi nähdä ja kuulla. Lisäksi esiintyjien on kuunneltava toisiaan, jos he aikovat viedä yhdessä esitystä eteenpäin. Heidän tulee olla tietoisia siitä mitä tekevät, samoin kuin leikkiessään, vaikka esitys olisikin suu-
relta osin improvisointia.

Lasten omaehtoiset spontaanit tai suunnitellut esitykset olivat todella leikkiä draamaksi muotoiltuna. Tämä draama oli lastennäköistä ja muut lapset katsoivat sitä mielellään. Päiväkodissamme myös aikuiset arvostivat lasten omia esityksiä ja se oli mielestäni merkittävä osa taidekasvatusta.

Miten sadutus sai alkunsa?

Projektin puolesta välissä jouduin miettimään, millä muulla tavoin leikkiä voisi saattaa draamaksi. Halusin, että valmistaisimme yhdessä draamaryhmän kanssa jonkin esityksen/esityksiä muden katsottavaksi. Tämä mahdollistaisi myös sen, että kaikki pääsisivät halutessaan osallistumaan niihin. Pohdin millaisia keinoja minulla olisi käytettävissä lasten teatteriesityksen valmistamisessa? Halusin, että lasten oma mielikuvitus, ääni ja ajatus näkyisi esityksessä.

Tässä vaiheessa omat teatterin tekemisen tapani joutuivat koetukselle. Vaikka olin seurannut lasten leikkejä ja todennut ne hyvin epäaristoteeliseksi (esim. niissä ei ollut selviä päähenkilöitä, ei juonta, eikä ajan ja paikan ykseyttä, käännekohtia oli useita, alkua ja loppua oli vaikea hahmottaa), en osannut muuntaa tätä draamaksi. Kaipasin tarinoita. Sellaisia tarinoita, joissa olisi selkeä alku, keskikohta ja loppu, selvät roolihenkilöt ja juoni. En tiedä, olisivatko lapset kaivanneet niitä, mutta heille kelpasi hyvin myös tarinoiden rakenne.

Onneksi löysin **sadutuksen**, jonka otin työvälineekseni. Sadutus on sitä, että lapsi kertoo omaa tarinaansa ja aikuinen kirjaa kaiken ylös mitään muuttamatta. Lapsi päättää mistä ja miten hän tarinaansa kertoo, kuinka pitkä se on ja kaipaako se korjauksia. Aikuisen tehtävänä on olla kannustava ja hyväksyvä kirjaaajaa (**liite 3**; Stakesin sadutusohjeet).

Saduttamalla sain kerättyä paljon erilaisia tarinoita ja niissä esiintyi monenlaisia rakenteita. Etenkin pienempien lasten tarinat edustivat epäaristoteelisia rakenteita (vrt. postmoderni dramaturgia, uusi dramaturgia). Näissä saduissa henkilöt seikkailivat irrallisina, juoni poukkoili ja tarina itsessään koostui ikään kuin toisiinsa liittymättömistä osista. Tapahtumat eivät noudattaneet loogista järjestystä, eikä selviä syy-seuraus suhteita. Vanhempien lasten tarinat etenivät taas useimmiten perinteisemmän tarinan kaavan mukaan (alku, keskikohta, loppu).

Kaikki tarinat kuitenkin toivat esille henkilökohtaista "tietoa" kertojastaan; mikä häntä kiinnosti sillä hetkellä, miten hän hahmotti maailman, miten hän käytti kieltä, miten hän kertoi toiselle jne. Samalla tarinat toivat esille myös jotain yleistä, niissä oli paljon tuttuja piirteitä. Ajattomat teemat olivat esillä; ystävyys, perheen ja kodin merkitys, aikuisten ja lasten suhde, hyvän ja pahan taistelu, erilaiset tunteet. Tarinoissa oli mielikuvitusta ja yllätyksiä, mutta paljon myös arjen kuvausta.

Sadutuksesta tuli päiväkodissamme menestys. Kaikki lapset halusivat kertoa tarinoita ja niinpä niitä kirjoitettiin melkoisesti. Lapset halusivat kuulla omia ja muiden tarinoita yhä uudestaan ja uudestaan. Lapsilta tuli myös ehdotus siitä, että kaikkien päiväkodissa olevien lasten sadut koottaisiin oikeaksi kirjaksi - mitä voisi näyttää myös vanhemmille ja lukea kotona! Innostuin ajatuksesta ja ryhdyin kokoamaan lasten tarinoita vihkoseksi. Yllätyin suuresti kuullessani, että Mannerheimin lastensuojeluliitto oli halukas sponsoroimaan kirjan kustannusta. Apuaan kirjan painattamiseen tarjosi myös erään päiväkodissa olevan pojan äiti. Näin saimme siis yhteisvoimin **Sekasatukirjan**, kuten lapset kirjan nimesivät, julkaistua keväällä 2002.

Koin, että saduttamisessa oli paljolti kyse samoista asioista kuin esiintymisessäkin; nähdä ja kuulla tulomisen tarpeen täyttämisestä. Sadutus on myös hyvä itsetunnon vahvistaja siinä mielessä, että kaikki kertojan mielipiteet hyväksytään - ei ole olemassa asioita, joita ei saisi kertoa. Kertoja myös päättää, mistä tarina alkaa ja mihin se päättyy. Hän voi myös halutessaan keskeyttää kertomisen ja jatkaa myöhemmin. Havaintsin saduttamisen myös ihanteelliseksi kiireen pysäyttäjäksi. Sadun kertomiseen ja kirjoittamiseen tulee varata aikaa ja rauhaa. Lapsi ja aikuinen ovat yhdessä, samassa hetkessä. Saduttajan tulee omalla olemuksellaan välittää lapselle, että tämän kertomus on arvokas ja että hänellä on kiinnostusta sen kuulemiseen ja kirjaamiseen. Sadutushan on periaatteessa eräänlaista vapaata assosiointia, improvisaatioita (vrt. Keith Johnstonin tekniikat), jolla on mielestäni hyvin vapauttava vaikutus.

Saduista draamaksi

Saduttamalla kerätystä tarinoista ryhdyimme hikihelmissä tekemään esityksiä. Aloitimme yleensä niin, että valitsimme päivän tarinan/tarinat. Pidin huolen siitä, että jokaisen ryhmäläisen tarinat tulivat vuorollaan "käsittelyyn". Luin valitun tarinan aluksi, jonka jälkeen lapset ryhtyivät leikkimään ja improvisoidusti esittämään sitä. Tarkastimme kuinka monta henkilöä tarinassa oli ja mitä he tekivät. Tarinoita esitettiin monia kertoja vaihdellen rooleja ja esittämisen tapoja. Esitysten välissä tein tarkentavia kysymyksiä; Miksi tämä roolihenkilö tekee näin? Jos tämä roolihenkilö tekee näin, niin mitä tämä silloin tekee? Miltä roolihenkilöistä tuntuu? Miten erilaisia tunteita voi näyttää, näytellä? (miltä näyttää vihainen, iloinen, väsynyt, pelästynyt jne.), Missä nämä roolihenkilöt ovat? Millaisia he ovat? Minne he ovat menossa? Millaisia ääniä roolihenkilöistä kuuluu? Entä ympäristöstä? Miten ne voidaan tehdä? Mikä vuodenaika/vuorokauden aika on kyseessä? Ollaanko sisällä vai ulkona? jne.

En ohjannut lapsia siten, että olisin sanonut heille miten tarinat pitäisi esittää. Kuten lasten omaehtoisten esitysten kohdalla, niin tässäkin vaiheessa roolini oli olla kannustaja, innostaja, kysymysten asettaja, avustaja. Pyrin siihen, että lapset pohtisivat itse tarinoiden merkityksiä. Heillä oli oikeus ymmärtää tarinat halumallaan tavalla; en halunnut olla opettaja, joka kertoisi "tarinoiden syvimmän olemuksen ja symbolisen tason juurta jaksan" lapsille. Yhteinen keskustelu, keksiminen ja erilaisten ideoiden kokeileminen oli valttia. Tämä työmetodi näytti toimivan. Joka kerta kun tarinoita esitettiin, niihin tuli uusia elementtejä. Kun rooleja vaihdeltiin esitykset pysyivät myös tuoreina; niistä ei tullut "kaavoihin kangistuneita esityksiä", jossa jokaisella on tietty paikka ja määritellyt repliikit, vaan ne elivät.

Projektin loppuessa olimme valmistaneet tällä metodilla lasten tarinoista 5 esitystä, joista kolme esitettiin muulle yleisölle. Pettymyksekseni totesin, että julkiset esitykset olivat toisenlaisia, kuin ne olivat olleet omassa ryhmässämme. Lasten spontaanisuus ja eloisuus tuntui katoavan julkisessa esiintymistilanteessa. Lapset esittivät ikään kuin mekaanisesti ja ulkokohtaisesti, kun taas omassa ryhmässämme esiintyessään he olivat eläytyneet täysillä tarinoiden maailmaan.

Tämä oli taas oivallus. Leikki on lapsen omin tapa olla ja ilmaista itseään. Lapsi on leikkiessään kosketuksissa oman sisäisen maailmansa kanssa. Leikki ei ole esitys, lapsi ei ajattele olevansa esillä ja katsottavana siinä. Leikkiessään hän on yhdessä leikkitovereittensa kanssa - hän ei esitä, vaan hän on. Esiintyminen taas poikkeaa leikistä, sillä esiintyminen on lapselle esittämistä. Lapsi on kuin näyttelijä, joka on opetellut tietyt teot ja jotka hän toimittaa näyttämöllä usein ilman sisäistä yhteyttä toimintaan tai esitettäviin tunteisiin. Lapsi ei voi "olla" näyttämöllä samalla tavallaan kuin leikkiessään.

Vaikka olin hieman pettynyt esityksiin, lapset olivat iloisia ja ylpeitä esityksistään. Heistä oli mukava esittää ja he nauttivat saamastaan huomiosta. Kohtasin siis itsessäni aikuisen vaatimustason, jonka mukaan tuloksen oli pitänyt näyttää "hienommalta". Ymmärsin kuitenkin, että lapsilla on oma tapansa tehdä teatteria ja siihen heillä on oikeus!

3) Oman toiminnan reflektointi

Kolmantena tavoitteenani oli reflektoida itseäni teatteri-ilmaisun ohjaajana ja opettajana lapsiryhmässä. Pyrin huomioimaan mitä opetan, miksi, miten sekä mitkä ovat kohderyhmän/työyhteisön vaatimukset? Reflektoin itseäni työpäiväkirjan kautta sekä omaa työskentelyäni dokumentoimalla (videointi). Lisäksi reflektiota auttoi työparien haastattelut, ohjaavien opettajien seuranta ja palaute. Koko projektin ajan luin aiheita koskevaa kirjallisuutta ja prosessoin lukemaani myös kirjoittamisen kautta. Tein myös tämän projektin kanssa samanaikaisesti ensimmäistä taiteen perusopetusprojektiani toisaalle, joten askaroin tiiviisti taidekasvatuksen ympärillä.

Oman toiminnan reflektoinnissa auttoi suuresti ohjaavien opettajien kanssa käydyt keskustelut. Niiden merkitys nousi, koska tein työtäni varsinaisesti yksin. Vaikka päiväkodissa olinkin jatkuvassa kanssakäymisessä muiden työntekijöiden kanssa, ei ymmärrettävästi aina ollut mahdollisuuksia ja aikaa paneutua omaan projektiin. Keväällä 2002 sain työparikseni sosionomiopiskelijan, joka teki päiväkodissamme opetusharjoitteluaan. Hänen tehtävänään oli suunnitella ja toteuttaa päiväkodin lapsille viiden kerran ohjatut musiikkituokiot. Yhdistimme musiikinohjauksen draamatuokioihin. Tämä aika oli hyvin antoisaa. Keskustelimme paljon omista taidekasvatus- ja ohjausnäkemyksistämme ja arvioimme toistemme työskentelyä. Itselleni työpari toimi peilinä. Pystyin vertailemaan omaa toimintaani työparin tapoihin toimia.

Oman toimintani reflektointia avasin edellisissä toiminnan arviointi kappaleissa. Jatkan reflektointia kappaleessa 6; projekti osana ammatillista kasvua.

4. PROJEKTIN LEIMALLINEN PIIRRE

Projektin leimallinen piirre oli sen verkkaisuus, mutta samalla täysipainoisuus. Ajallisesti projekti kesti yhden toimintavuoden. Projekti eteni omalla painollaan ilman paineita "tuotosten" valmistamisesta. Itse prosessi sai suuremman arvon kuin kauden lopussa esitetyt tuotokset eli esitykset. Projektin leimallisena piirteenä oli myös sen koostuminen monesta osasta. Mielestäni projektista tuli kokonaisvaltainen ja pääsin syventymään leikin ja teatterin maailmaan. Tämä myös vaikutti raportin kirjoittamiseen viivästyttävästi; projektista kertyi paljon materiaalia, jonka järjestämisen on mennyt valtavasti aikaa. Suuri osa materiaalista ei edes mahdu tämän raportin piiriin, vaan tulen luultavasti käyttämään sitä lopputyössäni.

Projektia väritti myös se, että se levisi "omissa papereissani" yli sille asetettujen tavoitteiden, kuin myös päiväkodin sisällä yli draamatuokioiden. Teatterille avoin ilmapiiri voimistui päiväkodissa entisestään. Päiväkodin henkilökunta sai teatterikipinän; valmistimme mm. omia esityksiä (Viljami ja lumottu kaappi, Tuhkimo) ja perustimme lastenkulttuuriyhdistyksen. Tällä aikuisten innostuksella teatteria kohtaan oli varmasti suotuista vaikutus lapsiin. Lapset näkivät, että teatteri ei ole pelkkää "keväthuhlaohjelmistoa", vaan että sillä on paikkansa muulloinkin.

Mielestäni kokonaisuudessaan projektia leimasi välittömyys, ilo ja leikkimielisyys. Projektia oli hauska tehdä ja toteuttaa. Nautin suunnattomasti lasten leikkien seuraamisesta ja teatterin tekemisestä heidän kanssaan. Siinä oli mukana elämän makua. Työ oli palkitsevaa. Lapsia ei tarvinnut milloinkaan houkutellessa mukaan, vaan kaikki olivat motivoituneita. Oli mukavaa nähdä, kuinka innostuneita lapset olivat työstäessään omia improvisaatioitaan, tarinoitaan ja näytelmiään.

Mielestäni projektissa oli myös mukana tavoittelemaan lapsilähtöisyyttä; lapset saivat olla tekemässä, toimimassa ja suunnittelemassa. Tämä voimistui etenkin projektin jälkimmäisellä puoliskolla, jolloin varsinaisesti sain tuntuman siitä, että voin ohjaajana aivan hyvin "luovuttaa pallon lapsille". He kyllä potkivat sitä! Uskalsin luottaa siihen, että pystyn "hallitsemaan" tilannetta vaikkei minulla olekaan välttämättä tietoa siitä mitä tulee tapahtumaan (esim. improvisaatiot). Tärkeintä oli vain, että tiesin toiminnan tavoitteet.

5. ODOTTAMATTOMAT ASIAT

Projektista tuli itselleni täysipäiväistä. Vaikka tämä ei ollutkaan odottamatonta, se kuitenkin yllätti. Koska olin päiväkodissa muutenkin töissä, en voinut rajoittaa aikaani projektin tekemisen ja muun työn välille. Ne olivat yhtä. Tässä oli omat hyvät ja huonot puolensa. Huonoina puolina oli arjen vaatimusten sovittaminen projektin vaatimuksiin. Aina ei ollutkaan sopivaa tilaa, riittävästi henkilökuntaa tai tarpeeksi aikaa esim. hikihelmien toteuttamiselle. Koska en voinut aina toteuttaa draamatuokioita sille varattuina aikoina, pusersin ajat teatteritoiminnalle jostain muualta. Tämä olikin lopulta onni, sillä näin teatteritoiminta pääsi levittäytymään ja siitä tuli luonnollinen osa arkea.

Päiväkodissa oli lasten suhteen hieman vaihtuvuutta, joka vaikutti merkittävästi myös hikihelmiin. Toiminnan pitkäjänteisyys kärsi. Tämä kuitenkin opetti itselleni konkreettisesti, kuinka **teatterin tekemisen olennaiset piirteet ovat luottamus, kontakti ja yhteisyys** osallistujien kesken. Ne kaikki rakentuvat ajan myötä vähitellen ja jokainen jäsen on yhtä tärkeä kokonaisuuden kannalta. Ryhmytyminen on avainsana! Tämä on myös ehkä se tekijä, joka erottaa teatterin muista taidemuodoista.

Hyvinä puolina täysipäiväisenä työntekijänä olemisesta oli, että minulla oli todellakin aikaa ja mahdollisuuksia tutustua kuhunkin lapseen. Projekti ei jäänyt irrallisiksi toimintatuokioiksi vaan tuli osaksi päiväkodin arkea ja oikeaa elämää. Luulen, että työyhteisöimme sai myös paljon projektin myötä. Lasten leikkien merkitys huomattiin ja taidekasvatuksen arvostus nousi entisestään. Päiväkodissa oli vahvat perinteet etenkin kuvataiteiden suhteen ja nyt myös teatteri koki uuden renessanssin. Huomattiin, että teatterin avulla on mahdollisuus yhdistää monia taiteenaloja toisiinsa. Projektin hyvänä puolena oli myös oma ammatillinen kasvu niin lastentarhanopettajana kuin teatteri-ilmaisun ohjaajanakin.

Yhtenä odottamattomana asiana oli työparin tarpeen ilmeneminen. Oman toiminnan analysointi ei ollut aina riittävää. Projektin edetessä tuntui, että toimintani oli aivan hakoteillä; epäilin omia taitojani ja omia tavoitteitani. En myöskään aina kyennyt näkemään omaa toimintaani selvästi. Joskus olisi myös ollut hyvä nähdä jonkun muun työskentelyä - olla oppityttönä! Tarvitaan myös ulkopuolisia silmiä näkemään ja joku jonka kanssa voi purkaa kokemuksiaan. Onneksi minulla oli kuitenkin verkostoa ympärilläni (työyhteisö, ohjaavat opettajat, työharjoittelija), kuten jo edellisissä luvuissa mainitsin.

6. PROJEKTI OSANA AMMATILLISTA KASVUA

Vaikka olenkin työskennellyt aikaisemminkin lasten parissa, en ollut tehnyt vastaavaa projektia. Olin asettanut itselleni varsin kunnianhimoiset ja laajat tavoitteet. Tavoitteiden suhteen itselläni oli eniten ongelmia, sillä en aina ollut varma miten niihin pääsisin ja olivatko tavoitteeni ylipäättään relevantteja. Näitä kysymyksiä pohdin etenkin siitä syystä, että tein työtäni pääasiassa yksin. Työyhteisöni jäsenet toki kannustivat ja mahdollistivat koko projektin onnistumisen.

Lapsi on luonnostaan kyselevä, utelias ja uutta etsivä. Leikkiessään omia leikkejään, piirtäessään, askarrellessaan, laulaessaan lapsi eläytyy taiteisiin kuin näyttelijä, taidemaalari tai laulaja. Lapsen mielikuvitusmaailma on leikin hetkellä totisinta totta. Mielestäni lapsen kyky ajatella, käsitellä asioita, oppia ja toimia osoittavat suunnatonta energiaa, mielikuvitusta ja luovuutta. Tuen, kannustuksen, ohjauksen ja opetuksen kautta lapsi voi saada lisäksi monia piileviä kykyjään ja taitojaan käyttöönsä.

Projektin yksi tärkeimmistä opeista oli, että lasten kanssa työskenteleminen vaatii ohjaajalta äärettömän paljon herkkyyttä, kärsivällisyyttä ja kuuntelemisen taitoa. Ohjaajan ja kasvattajan on mielestäni ensiarvoisen tärkeää miettiä oman toimintansa eettistä arvopohjaa sekä myös omaa olemustaan; millainen malli hän on sekä millaista ilmapiiriä hän luo ympärilleen. Mielestäni taidekasvatuksessa on paljolti kyse lapsen itsetunnon tukemisesta ja vahvistamisesta. Itsetunto ja itseluottamus ovat taas yhteydessä luovuuteen ja rohkeuteen sen esille tuomisessa. Onnistunut taidekasvatus rohkaisee lasta käyttämään luovuuttaan ja mielikuvitustaan. Aikuinen voi liian voimakkaalla ja jyräävällä toiminnallaan pahimmassa tapauksessa latistaa lasten luovuutta ja mielikuvitusta. Lisäksi lapsia opettaessa pitää heille mahdollistaa kokeileminen ja kokeminen. Liian usein aikuinen tekee huomaamattaan kaiken valmiiksi omien ennakkooajatustensa mukaan.

Projektin kautta ymmärsin leikin suunnattoman arvon. Omalla teatteri-ilmaisun opetuksella en saisi poistaa lapsilta tilaisuutta leikkiä omilla säännöillään ja tavoillaan. Teatteri-ilmaisun ohjaajana minun tulee myös tiedostaa oma vaikutukseni ja persoonallinen tapani ohjata. Minun tulee olla hyvin hienotunteinen ohjatessani lapsia leikkimään "minun säännöilläni". Olen silloin ehkä parhaiten onnistunut työssäni, kun lapset eivät edes huomaa ohjeitani ja neuvojeni. Voin kysymyksilläni herättää heitä miettimään joitakin asioita ja näin mahdollistaa heidän oivaltamisen ja keksimisensä. Minun tulee ohjaajana myös pitää huolta siitä, että jokainen lapsi saa kokea onnistumisen elämyksiä. Mielestäni nämä hetket ovat ensiarvoisia jokaisen ihmisen terveen itsetunnon kehittymiselle. Esiintymisellä on myös arvo itsessään. Minun on ohjaajana huolehdittava, että jokainen saa mahdollisuuksia päästä esiintymään ja sitä kautta tulla huomatuksi, nähdyksi ja kuulluksi. Esiintyminen on kaikkien oikeus. Minun tulee olla myös herkkä sille, milloin lapsi on valmis esiintymään ja millaiselle yleisölle. Ketään ei saa pakottaa esiintymään.

Taidekasvatusta toteuttaessa on mielestäni ensiarvoista, että toiminnasta pyritään luomaan mahdollisimman turvallista kaikille osallistujille. Avoimet vuorovaikutussuhteet ja luottamus osallistujien kesken ovat edellytyksenä turvallisuuden kokemukselle. Turvallisessa tilanteessa kenenkään ei tarvitse pelätä mielipiteiden, ajatusten eikä myöskään ilmaisun esiintuomista. Kenelläkään ei ole pelkoa siitä, että ruvetaan arvottamaan ajatuksia ja tekoja. Positiivinen ilmapiiri on myös yksi tärkeimmistä oppimiseen vaikuttavista seikoista, jota tulee vaalia.

Projektin kautta huomasin, että draamatyöskentely on todellakin loistava työväline lasten kanssa. Draama on lähellä leikkiä, joka taas on lasten tärkein toimintamuoto. Teatteri-ilmaisu on myös laaja-alaista ja sen avulla voidaan erilaisia oppimisalueita yhdistää luontevasti. Mielestäni draaman pitäisikin olla aivan perustavanlaatuisen osa päiväkotien toimintaa, kuten sen pitäisi myös kuulua koulujen opetussuunnitelmiin. Tästä

aiheesta eli taidekasvatuksen merkityksestä nyky-yhteiskunnassa avautuisi niin laaja keskustelun alue, että taidan jättää sen myöhempään käsittelyyn...

Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen projektiini. Olen oppinut siitä paljon. Vähintään projekti auttoi minua tiedostamaan kuinka vähän itse asiassa tiedänkään... Taiteella ja luovuudella on olennainen osa meidän kaikkien elämässä. Taiteen tekeminen ja kokeminen mahdollistaa oman itsen, ympäristön ja elämän tutkimisen. Taiteen avulla voidaan koskettaa ja päästä ihmisen todellisen ytimen, minuuden, juurille. Taiteen avulla minuutta saadaan näkyväksi. Ihminen voi tällöin ilmaista itseään, omia ajatuksiaan, mielipiteitään, arvojaan ja asenteitaan, sekä tutkia omaa suhdettaan ympäristöön. Taide haastaa sekä tekijän että kokijan ajattelemaan, etsimään vastauksia, pohtimaan ja kyseenalaistamaan. Taiteen tekemisen ja kokemisen kautta ympäröivää maailmaa voi jäsentää, yrittää ymmärtää. Taiteen kautta ihminen voi oppia. Taide on leikkiä!

Kirjallisuusluettelo:

- Aristoteles. 1997. *Retoriikka & Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bardy, M. (toim.). 1998. *Taide tiedon lähteenä*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Bettelheim, B. 1984. *Satujen lumous*. Porvoo - Helsinki: WSOY.
- Bolton, G. 1979/ 1984a. *Luova toiminta kasvatuksessa, Teoriaa draamasta*. Helsinki: Tammi.
- Brecht, B. 1965. *Aikamme teatterista. Epäaristotelelaisesta dramatiikasta*. Helsinki: Tammi.
- Cohen, R. 1986. *Näyttelemisen mahti*. Tampereen yliopiston näyttelijäntöön koulutusohjelman julkaisuja sarja B 1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Dickie, G. 1971/1990. *Estetiikka*. Helsinki: SKS.
- Grönholm, I. (toim.) 1994. *Ilmaisun monet kielet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Haapala, A. 1990. *Esteettiset ja taiteelliset arvot*. Teoksessa Arvot, tiede ja taide. Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja B 23. Helsinki: Art House.
- Haapala, A & M. Lammenranta (toim.) *Kauneudesta kauhuun. Kirjoituksia taidefilosofiasta*. Helsinki: Gaudeamus
- Hakala, P. T. 1982. *Ilmaisutaito*. Porvoo. Wsoy.
- Hassi, M. 1994. *Taide- ja esteettinen kasvatus sekä taideopetus*. Teoksessa Surakka, T. (toim.) Lapsi keksii maailman uudelleen - taide varhaiskasvatuksessa. Helsinki.: Suomen kuntaliitto. S. 28 - 32.
- Heikkilä, J. 1984. Luovuuden osa-alueet ja niiden kehittäminen. Teoksessa R Haavikko & J. E. Ruth, *Luovuuden ulottuvuudet*. Espoo: Weiling + Göös.
- Helenius, A. 1993. *Leikin kehitys varhaislapsuudessa*. Kirjayhtymä.
- Helenius, A., Jäälinoja, P. Sormunen, H. 2000. *Sesam! Avaimia esiopetuksen draamapedagogiikkaan*. Jyväskylä. Atena Kustannus Oy.
- Helminen, J. 1989. *Näyttämölle. Ilmaisutaidon harjoituskirja*. Porvoo. WSOY
- Heikkinen, H. 1996. *Lähtökohtia ja kirjallisuusvihjeitä 'draaman/ teatterin ja kasvatuksen ' tutki muksen alkuvaiheen kehittelyyn*. Ilmaisukasvatus 1/1996. S 9 - 19
- Heikkinen, H. 1997. *Kuvat kumartavat ja katoavat - 'esteettinen' draamapedagogiikassa*. Ilmaisukasvatus 2/97. S. 34 - 40.
- Heikkinen, H.: *Draaman maailmat oppimisalueina - draamakasvatuksen vakava leikillisyyys*, 2002
- Heinonen, S. 1996. *Seikkailu, vapaus, lento ja kuvittelun leikki*. Draama varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tampereen yliopiston OKL:n opetusmoniste B2/66.
- Hirn, Y. 1918. *Leikkiä ja taidetta*. Porvoo. WSOY.
- Hotinen, J-P. 2001. *Draaman analyysistä ihmettelevään ja performatiiviseen lukemiseen. Pari skeemaa uudesta dramaturgiasta*. Teoksessa Reitala, H. , Heinonen, T. (toimi.): Dramaturgioita. Näkökulmia draamateorian, dramaturgian ja draama-analyysin ongelmiin. Saarijärvi. Saarijärven Offset Oy.
- Huizinga, J. 1938/ 1967. *Leikkivä ihminen*. Porvoo - Helsinki: WSOY.
- Hytönen, Juhani. 1992. *Lapsikeskeinen kasvatus*. Helsinki - Porvoo.: WSOY.
- Hännikäinen, M. 1992. *Mitä leikki on tai mitä se ei ole?* Kasvatus 4/1992. S. 346 - 357.
- Hännikäinen, m. 1995a. *Roolileikkiin siirtyminen leikin kehitysvaiheena*. Piagetilainen näkö-

- kulma*. Jyväskylän kasvatustieteen laitoksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hännikäinen, M. 1995b. *Roolileikkiin siirtyminen kehitysvaiheena. Kulttuurihistoriallisen toiminnan näkökulma*. Jyväskylän kasvatustieteen laitoksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Johnstone, K. 2001. *Impro. Improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jokipaltio, J. (toim.) 1997. *Sadun voimat II*. Polunpäitä sadun maailmaan. Maaseudun sivistysliitto.
- Kalliala, M. *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä*. Leikkikulttuurin ja yhteiskunnan muutos. Gaudeamus.
- Kanerva, P ja Viranko, V. 1997. *Aplodeja etsijöille. Näkökulmia draamaan sekä taidekasvatukseen että opetusmenetelmänä*. Painorauma: Äidinkielenopettajien liitto.
- Kansanen, P. 1996. *Opettajan pedagoginen ajattelu ja sen "opettaminen"*. Teoksessa Ojanen, S. (toim.), *Tutkiva opettaja 2*. Helsingin yliopiston lahdentutkimus ja koulutuskeskus. S. 45 - 50.
- Kujasalo, P. 1994. *Draamaopettaja – kasvattaja vai teatteriohjaaja? Gavin Boltonin, Jonathan Foxin ja Viola Spolinin käsityksiä draamaopettajan tehtävistä*. Teoksessa Lehtonen, J., Tanttu-Knapp, H. (toim.): *Draama*. Nyt. Kirjoituksia ilmaisukasvatuksen alalta. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Kinnunen, A. 1985. *Draaman maailma. Villiintynyt puutarha*. Porvoo - Helsinki: WSOY.
- Laakso, E. 1994. *Ilmaisukasvatuksen lähtökohdista*. Teoksessa Grönholm, I. (toim.) *Ilmaisun monet kielet*. Helsinki: Opetushallitus. S. 11 - 30
- Laakso, E. 1998. *Pedagoginen draama on osa draamapedagogiikkaa*. Ilmaisukasvatus 4/1998. S. 8 - 9.
- Laxén, U. 1975. *Luova leikki varhaiskasvatuksessa*. Tapiola. Weilin-Göös.
- Lindqvist, G. 1998. *Leikin mahdollisuudet. Luovaa leikkipedagogiikkaa päiväkotiin ja kouluun*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.
- Liukko, S. 1998. *Draama - avoin ja joustava prosessi*. Teoksessa Jyrkiäinen, P. & Laine, T. & Liukko, S. & Piipari, M. & Toivonen, V. *Avoimet oppimisympäristöt - kehittyvät prosessit*. Hämeenlinnan normaalikoulun julkaisuja 6. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Liukko, S. 1999. *Ilmaisua ipanoille*. Rauma. kirjapaino Oy West Point.
- Niemi, H (toim.) 1998. *Opettaja modernin murroksessa*. Jyväskylä: Atena.
- Niemi, I. 1975. *Nykyteatterin juuret*. Helsinki: Tammi.
- Owens, A & Barber, K. 1998. *Draama toimii*. Suom. Kaijanen, J_P., Korhonen, P. Helsinki: JB-Kustannus.
- Shusterman, R. 1997. *Taide, elämä ja estetiikka. Pragmatistisen filosofian näkökulmia estetiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sinivuori, P & T. 2000. *Esiripusta aplodeihin. Opas harrastajateatteriohjaajille ja ilmaisukasvattajille*. Jyväskylä. Atena kustannus Oy.
- Spolin, V. 1963/1996. *Improvisation for the Theatre*. Evanston: Northwest University Press.
- Uusikylä, K. 1996. *Isät meidät. Luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen*. Jyväskylä: Atena.
- Vuorinen, J. 1995. *Esteettinen taidemääritelmä*. Helsinki: SKS.
- Vakkuri, K. 1999. *Leikki ja luovuus*. Jyväskylä. Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Way, B. 1976. *Luova toiminta ja persoonallisuuden kehitys*. Helsinki: Tammi.
- Wilson, G, D. 1997. *Esittävän taiteen psykologia*. Kuopio: Puijo

Internet-sivut:

- Ostern, A. 2001. *Draamapedagogiikan genret opetussuunnitelmien valossa*.
www.jyu.fi/tdk/kastdk/okl/draama/genret.html
www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat
www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/julkaisut_paa.htm